

NAFARROAKO ARARTEKOAREN TXOSTEN BEREZIA

*Nafarroako herritarren eskubideei
eta betebeharrei buruzko Foru
Lege bat egin dadin iradokitzeko
txosten berezia*

**Defensor del Pueblo
de Navarra**
Nafarroako Arartekoa

NAFARROAKO HERRITARREN ESKUBIDEEI
ETA BETEBEHARREI BURUZKO FORU LEGE
BAT EGIN DADIN IRADOKITZEKO
TXOSTEN BEREZIA

Defensor del Pueblo
de Navarra
Nafarroako Arartekoa

Izenburua: **Nafarroako herritarren eskubideei eta betebeharrei buruzko foru lege bat egin dadin iradokitzeko txosten berezia.**

Argitaratzailea: Nafarroako Foru Komunitateko Arartekoaren erakundea

© 2010eko, Urria

Diseinua eta maquetazioa: Carlos Fernández Prego

Inprimatzailea:

Lege gordailua:

%100 birziklatua, erabat klororik gabea eta bizi ziklo osoan ingurumen inpaktu gutxikoa den paperean inprimatua, ondoko ziurtagiriak dituena: Blauer Engel, Nordic Swan eta Europako Batasuneko etiketa ekologikoa.

0

AURKIDIBEA

**Defensor del Pueblo
de Navarra**

Nafarroako Arartekoa

AURKIBIDEA

I. ARRAZOIAK ETA XEDEA.	11
II. NAFARROAKO HERRITARREN ESKUBIDEEI ETA BETEBEHARREI BURUZKO BALIZKO FORU LEGEAREN EDUKIA.	19
III. LANKETA ETA IZAPIDETZEA.	25
IV. IRADOKIZUNA	29
V. ERANSKINA	33
NAFARROAKO HERRITARREN ESKUBIDEEI ETA BETEBEHARREI BURUZKO BALIZKO FORU LEGE PROPOSAMEN BATERAKO	

1

ARRAZOIAK ETA XEDEA

**Defensor del Pueblo
de Navarra**

Nafarroako Arartekoa

1. ARRAZOIAK ETA XEDEA.

Nafarroako Foru Komunitateko Arartekoa, Nafarroako Parlamentuak hautatua, parlamentu horren goi mandatari gisa, ez da soilik mugatzen Konstituzioak eta Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoak babesturiko eskubide eta libertate publikoak defenditzera eta horien urraketen aurrean erreakzionatzera. Izan ere, Nafarroako Foru Komunitateko Arartekoari buruzko uztailaren 3ko 4/2000 Foru Legeko 1.1 artikuluan ezarri bezala, eginkizun proaktiboa edo proposamenak egitekoa ere esleituta dauka, hain zuzen ere “eskubide eta libertate horiek hobeki babesteari” dagokionez.

11

Bere eginkizun eraikitzaile hori aurrera eramateko, Nafarroako Foru Komunitateko Arartekoari buruzko Foru Legeko 16.c) artikulua erakunde horri ahalmena ematen dio Nafarroako Parlamentuari legediaren hutsuneak gainditzeko gomendioak egiteko, administrazioaren jarduna eta zerbitzu publikoak behar bezain objektiboak izan daitezen eta administratutako eskubideak modu eraginkorrean bermatu daitezen; bai eta, bere eskumenaren arloan, txostenak egiteko ere, Parlamentuak eskatuta. 36.2 artikulua aukera ematen dio Foru Araubideko Batzordeari txosten berezi edo

gai bakarreko bat aurkezteko, egitateen garrantzia dela-eta egokitzen jotzen duenean.

Bestalde, erakundearen parlamentu-izaera eta eskubide subjektibo publikoei bermea emateko eginkizuna direla eta, Nafarroako Arartekoa, parlamentuaren goi “mandataria” den aldetik, tresna ezin hobea da Nafarroako herritarrek Foru Komunitatearen lurraldean izan ditzaketen eskubideen maila hobetze aldera proposamenak egiteko eta proposamen horiek legebiltzarrari helarazteko. Antolamendu juridikoa aldatzeko proposamenak edo iradokizunak izanen dira, herritarren kexen harira edo haietatik kanpo ere sortutakoak. Izan ere, Nafarroako Parlamentuaren eskumen eskusiboa da haien onestea.

Txostenaren funtsezko edukian sartuta, baieztatu behar dugu ezen Nafarroako foru araubideak bere historia luzean ezaugarriren bat izan baldin badu, ezaugarri hori izan dela nafarren eskubideak bermatzea erakunde politiko eta administratiboaren aurrean.

Foruak, batetik, Zuzenbide objektiboaren sinonimoa dira, eta, bestetik, herritarren eskubide subjektiboaren sinonimoa, zeren eta haien izateak eta garapenak bidea eman baitute,

lehenbizi, botere publikoen aurrean baliatu ahal diren eskubide subjektiboen katalogo luze bat ezartzeko eta, bigarrenik, katalogo hori modu dinamikoan gaurkotzeko, ingurune hurbilean eskubide horiek izandako bilakaeraren araber.

Nafarroako Parlamentuak bere antolamendu juridikoan barneratu ditu beste esparru batzuetan –autonomia erkidegoak, Estatua, Europako erakundeak (Europar Batasuna eta Europako Kontseilua, batez ere) edo nazioarteko erakundeak (Nazio Batuen Erakundea eta beste)– aitortu edo sortutako eskubideak. Halaber, jakin du aitzindaria izaten laguntza publikoaren premia duten gizarteko sektore garrantzitsuen aldeko eskubide sozialen aitorpenean, eta denborarekin eskubide horiek prestazio eta zerbitzu publiko efiziente bilakatu dira, zeinek aukera eman baitute, esate baterako, emakumearen bizi-itxaropena luzatzeko, Europar Batasun osoaren lehenengo postuan egoteraino, eta gizonaren bizi-itxaropena ere Europar Batasuneko lehenengo artean jartzeko.

Azken urteetan, autonomia-estatutuen zenbait erreforma onetsi izan dira. Valentziako, Kataluniako, Andaluziako, Aragoiko, Balear Uharteetako eta Gaztela eta Leongo

estatutuak aldatu dira, horrenbestez. Erreforma horiek guztiek kasuko autonomia erkidegoko herritarren eskubideen eta betebeharren taula bat, gutxi-asko luzea, jaso dute, bai eta politika publikoen printzipio gidariak ere –guztiek ere enbor komuna dute, oro har–. Beste erreforma batzuk ere egiten hasiak dira, eta berandu baino lehen emanen dira argitara. Horiek ere, eskema berari jarraitu diote, herritarrentzako estatutu-eskubideen taula bat jaso baitute.

Ikuspegi juridiko hertsia batetik, eta Konstituzio Auzitegiak argitu duenez, eskubide eta printzipio gidari horien aldarrikapenak edo aitortenak ez du exijitzen haien nahitaez autonomia estatutu batean edo lege organiko batean sartzea. Hau da, ez da beharrezko Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoa aldatzea, ez eta aldaketa horrek dakarren prozedura luzera jotzea edo Estatuarekin negoziatzen hasi eta haren borondatearen menpe egotea ere, Nafarroako herritarrak gozatu ahal izateko gutxienez egungo autonomia estatutuetan aitortuta ageri diren eskubideen eta politika publikoen printzipio gidarien maila beraz.

Sabai berera iristeko, edo are hura gainditzeko ere, nahikoa da Nafarroako Parlamentuak foru lege bat onestea, bere

legegintza ahalmenaz baliatuta eta Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoaren indarrez esleituta dauzkan eskumenen barruan.

Horrela, Nafarroako Parlamentuak, Nafarroako herriaren goi ordezkaria den aldetik, legegintza ahalmen osoa dauka gaur egun autonomia erkidego batzuen autonomia estatutuetan aitortutako eskubide –sozialak gehienak–, betebeharrak eta printzipio gidariak guztiak jasoko dituen foru lege bat onesteko. Bai eta haiek areagotzeko ere, eta, garrantzitsuena dena, haiek zehaztu eta zuzenean eraginkor bihurtzeko eta justizia auzitegiek exijitzekoak bihurtzeko. Azken hori, izan ere, kasu askotan ez da gertatzen estatutu-eskubide edo eskubide autonomiko deitutako batzuekin, Konstituzio Auzitegiak jada zehaztu duenez.

Horrela, bada, Nafarroako herritarrak “belaunaldi berriko eskubide” deitutakoez guztiz baliatu ahal dira, beren parlamentuaren borondatez, hedapen eta zehaztapen gutxi-asko handiarekin eta, zalantzarik gabe, indar juridiko handiagoaz.

Orain arte onetsitako estatutu-eskubideak jaso eta harmonizatuko dituen foru lege bat onestearekin, Nafarroa

abangoardian jarriko litzateke herritarren eskubide sozialen aitortpenari dagokionez, eta hori guztia lortuko litzateke Foru Hobetzea erreformatu gabe, eta soilik Nafarroako Foru Komunitatearen autogobernu-maila altuaren erakusgarri. Eta eskubide horiek aitortzeko foru legearen maila formalaz baliatzea, estatutu erako lege organiko batek ematen duen bermea baino berme txikiagoa suertatu beharrean, funtsezko eta formazko bermerik onena da beste toki batzuetan sor daitezkeen eskubide berriak aurrerantzean eta modu dinamikoan sartu ahal izateko, baldin eta foru legegileak egokitzat jotzen badu eskubide horiek lehendik aitortutakoei gehitzea, esperientziak edo inguruabarrek gomendatzen dutenaren arabera.

2

NAFARROAKO HERRITARREN
ESKUBIDEEI ETA BETEBEHARREI
BURUZKO BALIZKO FORU
LEGEAREN EDUKIA

**Defensor del Pueblo
de Navarra**

Nafarroako Arartekoa

2. NAFARROAKO HERRITARREN ESKUBIDEEI ETA BETEBEHARREI BURUZKO BALIZKO FORU LEGEAREN EDUKIA.

1. ESKUBIDE MOTAK.

19

Estatutuen erreforma zabalagoen eskema orokorrari jarraituz, aldezen dugun foru legeak ederki bereiz litzake herritarren eskubideak eta betebeharrak eta politika publikoen printzipio gidariak.

Lehenengo bi kategorien bereizgarria izanen litzateke jurisdikzio eskudunaren aurrean zuzenean lotesleak izatea. Horrenbestez, exijitzekoak diren egiazko eskubide eta betebeharrak dira, nahiz eta kasu batzuetan beren betekizunetan haiek zehaztuko dituen lege batean ezartzen denaren menpe egon. Igorpenaren ohiko teknika da hori, bestalde, eskubide subjektibo publikoak erregulatzeko berriki onetsitako beste lege arrunt batzuetan ere erabili dena.

Politika publikoen printzipio gidariak, berriz, Konstituzioak 39. artikulutik 52. artikulura bitarte ezartzen duen politika

sozial eta ekonomikoaren printzipio gidarien ibilbidea jarraitzen dute, eta politika publikoak orientatzera eta botere publikoen ahalmen normatiboaz eta jardueraz informatzera mugatzen dira. Horrekin ez dugu esan nahi baliorik edo indar juridiko loteslerik ez dutenik, baizik eta, balio eta indar horiek edukita ere, haien garapenak eta aplikazioak foru erakundeen edo administrazio publikoen geroko ekintza zehatz bat eskatzen dutela. Nolanahi ere, erakunde eta administrazio horiek ezin izanen dira printzipio horietatik urrundu, eta ezin izanen dituzte printzipio horiek ahaztu beren jardun arruntean, eta haiek praktikara eramateko betebeharra izanen dute herritarrekin dihardutenean.

2. ESKUBIDEEN TITULARRAK.

Eskubideen titularrei dagokienez, foru legeak, ildo orokorretan, eskubide subjektibo publikoen eskema komunari jarraitu beharko lioke. Alde batetik, orokorrean, foru legeak eskubideen unibertsaltasuna aitortuko luke, eta, horrenbestez, eskubide horiek gehienak, pertsona guztiei aplikatu beharko litzaizkieke; baina, bestetik, zenbait eskubide soilik Nafarroako herritarrentzat –hau da,

Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoko 5.1 artikulua araberan nafartasun politikoa dutenentzat– mugatuko lituzke, batez ere arlo jakin batzuetako prestazio-dukia duten eskubide batzuk. Nolanahi ere, Nafarroako administrazio publikoen aurrean bermatuko litzateke Espainiako Atzerritarren Eskubide eta Libertateei buruzko urtarrilaren 11ko 4/2000 Lege Organikoan atzerritarrei aitortzen zaizkien eskubide eta libertateen aitortpena.

3

LANKETA ETA IZAPIDETZEA

**Defensor del Pueblo
de Navarra**

Nafarroako Arartekoa

3. LANKETA ETA IZAPIDETZEA.

Txosten hau eta hari erantsitako dokumentua Nafarroako Arartekoaren erakundeko giza baliabideekin landu dira.

Behin txostenaren zirriborroa eginik, 2010eko maiatzaren 13an Nafarroako Gobernuari igorri zitzaion, ekainaren 15a baino lehen ekimenari buruzko balorazioen bat egin nahi bazuen ere, eta gaiaren inguruan zuen jarrera ezagutzeko. Epe hori iraganik, ez dugu erantzunik jaso.

25

4

IRADOKIZUNA

**Defensor del Pueblo
de Navarra**

Nafarroako Arartekoa

4. IRADOKIZUNA.

Aurrekoarekin guztiarekin bat, Nafarroako Parlamentuari iradokitzen zaio lan dezan eta, kasua bada, onets dezan foru lege bat, orain arte onetsitako autonomia estatutuetako atal dogmatikoko antzeko terminoetan jasoko duena Nafarroako herritarren eskubideen eta betebeharren multzo bat.

29

Iradokizun hori zehazten laguntzeko, eta lagungarri eta tresna izateko xede hutsarekin, eranskin gisa gehitu dugu balizko foru lege proposamen bat izan litekeenaren zirriborroa, bilatzen duguna argitze aldera lagungarri gertatuko delakoan. Horrekin, Nafarroako Arartekoak ez du beretzat hartu nahi izan legegintzarako ekimena, eta ez du, ezta ere, baldintzatu nahi izan ez legebiltzarrak osatzen dituzten foru parlamentarien edo parlamentu-taldeek ekimen legitimoa, ez Nafarroako Gobernuaren ekimen legitimoa ere; eta ez du ezta ere, are gutxiago, interferitu nahi izan Nafarroako Parlamentuak, horrelakorik erabakitzen badu, arlo hau nahi duen gisara arautzeko daukan eskumen osoan.

ERANSKINA

**Defensor del Pueblo
de Navarra**

Nafarroako Arartekoa

ERANSKINA

ZIRRIBORROA, NAFARROAKO HERRITARREN ESKUBIDEEI ETA BETEBEHARREI BURUZKO BALIZKO FORU LEGE PROPOSAMEN BATERAKO

33

ZIOEN AZALPENA

Nafarroako foru araubideak bere historia luzean ezaugarriren bat izan baldin badu, ezaugarri hori izan da nafarren eskubideak bermatzea erakunde politiko eta administratiboen aurrean.

Foruak, batetik, Zuzenbidearen sinonimoa dira, eta, bestetik, herritarren eskubide eta libereate subjektiboen sinonimoa, zeren eta haien izateak eta garapenak bidea eman baitute,

lehenbizi, botere publikoen aurrean baliatu ahal diren eskubide subjektiboen katalogo luze bat ezartzeko eta, bigarrenik, katalogo hori modu dinamikoan gaurkotzeko, ingurune hurbilean eskubide horiek izandako bilakaeraren arabera.

Nafarroako Parlamentuak jakin du beste esparru batzuetan aitortutako edo sortutako eskubideak bere antolamendu juridikoan sartzen, esparru horiek edonongoak izanda ere –autonomia-erkidegoak, estatua, Europa edo nazioartea–, eta, horretaz gaienera, jakin du aitzindaria izaten laguntza publikoaren premia duten gizarteko sektore garrantzitsuen aldeko eskubide sozialen aitorpenean, eta denborarekin eskubide horiek prestazio eta zerbitzu publiko efiziente bilakatu ditu.

Berriki autonomia estatutu batzuen erreformak onetsi dira. Valentziako, Kataluniako, Andaluziako, Aragoiko, Balear Uharteetako eta Gaztela eta Leongo estatutuak aldatu dira, horrenbestez. Erreforma horiek guztiek kasuko autonomia erkidegoko herritarren eskubideen eta betebeharren taula bat, gutxi-asko luzea, jaso dute, bai eta politika publikoen printzipio gidariak ere –guztiek ere enbor komuna dute, oro har–.

Ikuspegi juridiko hertsu batetik, eta Konstituzio Auzitegiak argitu duenez, eskubide eta printzipio gidari horien

aldarrikapenak edo aitordenak ez du exijitzen haiek nahitaez autonomia estatutu batean edo lege organiko batean sartzea. Hau da, ez da beharrezko Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoa aldatzea, ez eta aldaketa horrek dakarren prozedura luzera jotzea edo Estatuarekin negoziatzen hasi eta haren borondatearen menpe egotea ere, Nafarroako herritarrak gozatu ahal izateko gutxienez egungo autonomia estatutuetan aitortuta ageri diren eskubideen eta politika publikoen printzipio gidarien maila beraz.

Sabai berera iristeko, edo are hura gainditzeko ere, nahikoa da Nafarroako Parlamentuak foru lege bat onestea, bere legegintza ahalmenaz baliatuta eta Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoaren indarrez esleituta dauzkan eskumenen barruan.

Horrela, Nafarroako Parlamentuak, Nafarroako herriaren ordezkaria den aldetik, legegintza ahalmen osoa dauka gaur egun autonomia erkidego batzuen autonomia estatutuetan aitortutako eskubide –sozialak gehienak–, betebeharrak eta printzipio gidariak guztiak jasoko dituen foru lege bat onesteko. Bai eta haiek areagotzeko ere, eta, garrantzitsuena dena, haiek zehaztu eta zuzenean eraginkor bihurtzeko eta

justizia auzitegiek exijitzekoak bihurtzeko. Azken hori, izan ere, kasu askotan ez da gertatzen estatutu-eskubide edo eskubide autonomiko deitutako batzuekin, Konstituzio Auzitegiak jada zehaztu duenez.

Horrela, bada, Nafarroako herritarrak estatutu-eskubideak deitutakoen berdinak diren eskubideez guztiz baliatu ahal dira, beren parlamentuaren borondatez, hedapen eta zehaztapen gutxi-asko handiarekin eta, zalantzarik gabe, indar juridiko handiagoaz.

Foru lege hau onestearekin, Nafarroa abangoardian jarriko litzateke herritarren eskubide sozialen aitopenari dagokionez, eta hori guztia lortuko litzateke Foru Hobetzea erreformatu gabe, eta soilik Nafarroako Foru Komunitatearen autogobernu-maila altuaren erakusgarri. Eta eskubide horiek aitortzeko foru legearen maila formalaz baliatzea, estatutu erako lege organiko batek ematen duen bermea baino txikiagoa suertatu beharrean, bermerik eta bitartekorik onena da beste toki batzuetan sor daitezkeen eskubide berriak aurrerantzean eta modu dinamikoan sartu ahal izateko, baldin eta foru legegileak egokitzat jotzen badu eskubide horiek lehendik aitortutakoei gehitzea, esperientziak edo inguruabarrek gomendatzen dutenaren arabera.

Estatutuen erreforma zabalagoen eskema orokorrari jarraituz, foru legeak ederki bereizten ditu herritarren eskubideak eta betebeharrak eta politika publikoen printzipio gidariak. Lehendabiziko bi kategoriak zuzenean lotesleak dira jurisdikzio eskudunaren aurrean; horrenbestez, exijitzekoak diren egiazko eskubide eta betebeharrak dira, nahiz eta kasu batzuetan beren betekizunetan haiek zehaztuko dituen lege batean ezartzen denaren menpe egon; igorpenaren ohiko teknika da hori, bestalde, berriki onetsitako beste lege arrunt batzuetan ere erabili dena. Politika publikoen printzipio gidariak, berriz, Konstituzioak 39. artikulutik 52. artikulura bitarte ezartzen dituen politika sozial eta ekonomikoaren printzipio gidarien ibilbidea jarraitzen dute, eta politika publikoak orientatzera eta botere publikoen ahalmen normatiboaz eta jardueraz informatzera mugatzen dira. Horrekin ez dugu esan nahi baliorik edo indar juridiko loteslerik ez dutenik, baizik eta, hura edukita ere, haien garapenak eta aplikazioak foru erakundeen edo administrazio publikoen geroko ekintza zehatz bat eskatzen dutela. Nolanahi ere, erakunde eta administrazio horiek ezin izanen dira printzipio horietatik urrundu, eta ezin izanen dituzte printzipio horiek ahaztu beren jardunean, eta haiek praktikara eramateko betebeharra izanen dute.

Eskubideen titularrei dagokienez, foru legeak, ildo orokorretan, eskubide subjektibo publikoen eskema komunari jarraitzen dio. Alde batetik, orokorrean, foru legeak eskubideen unibertsaltasuna aitortzen du, eta, horrenbestez, eskubide horiek gehienak, pertsona guztiei aplikatu beharko zaizkie; baina, bestetik, zenbait eskubide soilik Nafarroako herritarrentzat –hau da, Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoko 5.1 artikulua arabera nafartasun politikoa dutenentzat– mugatzen ditu, batez ere arlo jakin batzuetako prestazio-dukia duten eskubide batzuk. Nolanahi ere, Nafarroako administrazio publikoen aurrean bermatzen da Espainiako Atzerritarren Eskubide eta Libertateei buruzko urtarrilaren 11ko 4/2000 Lege Organikoan atzerritarrei aitortzen zaizkien eskubide eta libertateen aitortpena.

ATARIKO TITULUA

1. **artikulu**a. Eskubideak eta printzipio gidariak.

1. Eskudunak diren gaietan, Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek sustatuko dute erabat balia daitezela foru lege honetan aitortzen diren eskubide subjektibo publikoak, bai eta honako beste arau hauetan aitortutako eskubide eta libertateak ere: Konstituzioa, Europar Batasunaren Ituna eta gainerako arau osagarriak, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala, Gizakiaren Eskubideak eta Oinarrizko Libertateak Babesteko Europako Konbentzioa, eskubide zibil eta politikoei eta eskubide ekonomiko, sozial eta kulturei buruzko nazioarteko hitzarmenak, Europako Gizarte Gutuna, Europar Batasunaren Oinarrizko Eskubideen Gutuna eta Espainiak sinatuta dauzkan gainerako hitzarmen eta itunak, eskubide eta libertate publikoak aitortzen eta bermatzen dituztenak.

2. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek baldintza batzuk sustatuko dituzte herritarren eta herritar

horien taldeen libertatea eta berdintasuna egiazkoak eta efektiboak izan daitezten, eta erraztasunak emanen dituzte pertsona guztiek bizitza politiko, ekonomiko, kultural eta sozialean parte har dezaten. Halaber, sustatuko dute gizarte eragileek eta gizarte zibil osoak gai publikoetan parte har dezaten.

2. artikulua. Eskubideen eta printzipio gidarien norainokoa eta interpretazioa.

1. Foru lege honen I. tituluan aitortutako eskubideak zuzenean lotzen dituzte Nafarroako foru erakunde eta administrazio publiko guztiak. Nolanahi ere, exijitzekoak izanen dira foru lege honetan eta aplikatzekoak diren gainerakoetan xedatutakoaren arabera.
2. Foru lege honetako II. tituluan aitortutako betebeharrekin partikular guztiak lotzen dituzte, nafartasun politikoa izan ala ez izan.
3. Nafarroako foru erakundeen eta administrazio publikoen araugintza-ahalmenean eta jardunean kontuan hartuko dira III. tituluan aipatzen diren politika publikoen printzipio gidarien aitortzea, errespetua eta babesa. Partikularrek

printzipio horiek soilik jurisdikzio eskudunean exijitu ahalko dituzte, aplikatzekoak diren legeek eta haiek garatzeko gainerako xedapenek ezarritakoaren arabera.

4. Foru lege honetan jasotako eskubide subjektibo eta printzipio gidari guztiak interpretatu, garatu eta aplikatzerakoan, haien baliatze zabalena eta eraginkortasunik handiena bilatuko dira.

41

5. Foru lege honetan jasotako eskubide subjektibo eta printzipio gidarietako bakarra ere ezin izanen da interpretatu, garatu edo aplikatu Konstituzioan, lege organikoetan eta Espainiak berretsitako nazioarteko hitzarmen eta itunetan aitortutako eskubideak edo printzipioak murriztu edo mugatzeko moduan.

3. artikulua. Bazterkeria debekatuta dago.

1. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek pertsona guztien berdintasuna sustatuko dute Nafarroako Foru Komunitateko toki guztietan.

2. Era guztietako bazterkeriak debekatuta daude foru lege honetan jasotako eskubideez baliatzerakoan,

betebeharrak betetzerakoan eta zerbitzuak ematerakoan. Berariaz, debekatuta dago sexu, arraza, kolore, jatorri etniko edo sozial, ezaugarri genetiko, hizkuntza, kultura, erlijio edo sinismen, iritzi politiko edo beste edozein gisatako, sorleku, ezgaitasun, adin, sexu orientazio edo beste edozein baldintza edo inguruabar pertsonal edo sozialengatiko bazterkeria.

3. Aurreko idatz-zatian aipatutako bazterkeriaren debekua ez da eragozpena izanen premia duten sektore, talde edo pertsonen onerako ekintza positiboak egiteko, horiek legetan jasota baldin badaude, behar bezala justifikatuta badaude eta Konstituzioak babestutako balio edo kolektiboen zerbitzuan jarritako arrazoi objektiboen alde ezarri badira.

4. artikulua. Titularrak.

1. Pertsona guztiak dira foru lege honetako honako artikuluetan aitortutako eskubideen titularrak, betiere arau horietan eta aplikatzekoak diren gainerako legetan ezarritakoaren arabera: 5.; 7. eta 8.1 artikulua; 9.; 10.; 11.; 12.; 13. eta 15.1 eta 15.2 artikulua; 17.; 18.; 19.; 20.; 21.; 22.; 23.; 24.; 25.; 26.; 27. eta 28. artikulua.

2. Honakoak izanen dira foru lege honetako 6., 8.2, 14. 15.3 eta 16. artikuluetan jasotako eskubideen titularrak: Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoko 5. artikuluaaren arabera nafartasun politikoa izan eta kasuko legeetan exijitzen diren gainerako baldintzak betetzen dituzten pertsona guztiak.
3. Nafarroako administrazio publikoen aurrean, atzerritarrek Espainiako Atzerritarren Eskubide eta Libertateei buruzko urtarrilaren 11ko 4/2000 Lege Organikoa eta aplikatzekoak diren gainerako legeek aitortutako eskubide eta betebeharrak izanen dituzte.
4. 2. idatz-zatian ezarritakoa gorabehera, beste pertsona batzuk ere izan ahalko dira foru lege honek nafartasun politikoa dutenei aitortzen dizkien eskubideen titularrak, horretarako emandako legeek hori ezartzen baldin badute.
5. Pertsona guztiek izanen dituzte foru lege honetako 29. artikuluan ezarritako betebeharrak.

I. TITULUA

ESKUBIDEAK

5. artikulua. Pertsonen eskubideak.

Pertsona orok du duintasunez, askatasunez, segurtasunez eta autonomiaz bizitzeko eskubidea, ustiatua izan gabe, tratatu txarrik jaso gabe eta edozein gisatako bazterkeriarik jaso gabe, eta eskubidea du, orobat, gainerakoek errespetatuta izateko eta bere nortasuna eta gaitasun pertsonala libreki garatzeko.

44

6. artikulua. Familien arloko eskubideak.

Nafartasun politikoa daukatenek eskubidea dute, legeetan eta erregelamenduetan ezarritako baldintzen arabera, gizarte prestazioak eta laguntza publikoak jasotzeko familiako ardurei erantzun ahal izateko eta lana eta familia uztartzeko.

7. artikulua. Adingabeen eskubideak.

1. Adingabe guztiek eskubidea dute babestuak izateko eta beren ongizaterako behar diren zainketak jasotzeko. Beren iritzia libreki adierazi ahalko dute eta iritzi hori kontuan hartuko da haiengan eragina duten gaietan, adinaren eta heldutasunaren arabera.
2. Adingabeek eskubidea dute behar diren babesa eta laguntza integrala lehentasunez jasotzeko, beren nortasuna garatze aldera eta familia-, eskola- eta gizarte-inguruneko ongizatea lortze aldera; halaber, eskubidea dute legeek ezarritako gizarte prestazioak jasotzeko.
3. Adingabe orok eskubidea du aldizka hartu-eman pertsonalak eta zuzeneko kontaktuak izateko bere aitarekin eta bere amarekin, horiek bere interesen aurkakoak ez diren bitartean.
4. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek bermatuko dute Haurren Eskubideei buruzko Konbentzioan aitortutako eskubideez baliatu ahal izatea.

8. artikulua. Adineko pertsonen eskubideak.

1. Adineko pertsona guztiek honakoetarako eskubidea dute:

a) Duintasunez bizitzeko eskubidea, errespetuz artatuak izateko eskubidea eta adinarengatik baztertuak ez izateko eskubidea.

b) Independentek izateko eskubidea eta beren bizitzaren gaineko kontrola izateko eskubidea.

c) Beren erkidegoko bizitza sozial, kultural eta politikoan parte hartzeko eskubidea.

2. Nafartasun politikoa duten pertsonek eskubidea dute Nafarroako foru erakunde eta administrazio publiko eskudunengandik behar adinako babesa eta arreta jasotzeko, horren bidez beren autonomia pertsonala eta zahartze aktiboa sustatu ahal izateko eta, horrenbestez, bizimodu independentea eta ongizate sozial eta banakakoa lortzeko; halaber, eskubidea dute arreta gerontologiko egokia lortzeko osasunaren arloan, eta gizarte- eta laguntza-arloetan, eta behar adinako prestazio eta pentsioak jasotzeko legeetan ezarritako moduan.

9. artikulua. Emakumeen eta gizonen arteko aukeren eta eskubideen berdintasun efektiboa.

1. Gizonen eta emakumeen aukeren berdintasun efektiboa bermatuko da arlo publiko eta pribatu guztietan.
2. Emakumeek eta gizonek eskubide bera dute beren nortasuna eta gaitasun pertsonala libreki garatzeko; integritate fisiko eta moralerako; duintasunez, segurtasunez eta autonomiaz bizitzeko, esplotaziorik, tratu txarrik edo bazterkeriarik jaso gabe.
3. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek behar diren neurriak ezarriko dituzte emakumeak generoko indarkeriaren aurka babesteko.

10. artikulua. Minaren tratamendu egokia jasotzeko eskubidea.

1. Pertsona guztiek eskubidea dute beren borondatea aurrez adierazteko, jasota uzte aldera jaso ditzaketen edo errefusatu nahi dituzten tratamendu medikoei buruzko jarraibideak. Jarraibide horiek, izan ere, errespetatu egin beharko dira legeek ezarritako moduan, eta osasunaren

arloko langileek bereziki errespetatuko dituzte borondatea pertsonalki adierazteko baldintzarik betetzen ez denean.

2. Nolanahi ere, pertsona guztiek eskubidea dute minaren tratamendu egokia eta zainketa aringarri integralak jasotzeko.

11. artikulua. Osasunaren arloko eskubideak.

1. Bermatuta dago pertsona guztiek beren osasuna osasun sistema publikoaren bitartez babesteko daukaten eskubidea.
2. Pertsona guztiek eskubidea dute dagozkien osasun prestazioak eskuratu eta lortzeko, sistema publikoko osasun zerbitzuen zorroaren arabera, beren osasun egoera zaindu edo berreskuratze aldera.
3. Pertsona guztiek eskubidea dute osasun zerbitzu publikoak berdintasunez eta kalitatez jasotzeko, arauetan ezarritako moduan.
4. Osasun publikoaren erabiltzaileek eskubidea dute sendagilea eta osasun zentroa libreki hautatzeko, arauetan ezartzen diren termino eta baldintzetan.

5. Pertsona guztiek, osasun zerbitzu publiko eta pribatuei dagokienez, honako eskubideak dauzkate, arauetan ezartzen diren moduan eta arauetan ezarritako baldintza eta betekizunekin:

- a) Osasun sistemaren zerbitzu eta prestazioei buruzko eta dauzkaten eskubideei buruzko informazioa jasotzeko.
- b) Beren gaixotasun-prozesuei buruz eta tratamendu medikoei eta haien arriskuei buruz behar beste informatuta egoteko, haiek aplikatu aurretik.
- c) Edozein esku-hartze medikotarako beren baimena emateko.
- d) Beren nortasuna, giza duintasuna eta intimitatea errespetatua izateko, inongo tratamendu edo praktika degradatzailearik pairatu behar izan gabe.
- e) Aholku genetiko eta medikuntza igarlea jasotzeko.
- f) Zerbitzuak eskuratzeko eta tratamenduak aplikatzeko gehienezko arrazoizko denbora bat bermatuta izateko.

g) Beren prozesuei buruzko bigarren iritzi fakultatiboa jasotzeko, eskatuz gero.

h) Beren buruarengan eragina duten erabaki terapeutikoak hartzen modu aktiboan eta informatuan parte hartzeko eskubidea; bereziki, tratamendu-aukera bat baino gehiago dagoen kasuetan.

i) Tratamenduari uko egiteko, salbu eta hori legez exijitzekoa denean.

j) Beren historia klinikoa eskuratzeko.

k) Intimitaterako eta beren osasunari eta ezaugarri genetikoei buruzko datuen konfidentziasunerako.

l) Laguntza geriatriko espezializatua jasotzeko.

6. Pertsona guztiek eskubidea dute informazio epidemiologikoa jasotzeko eta osasun administrazioak epidemiak direla-eta neurriak eta programak ezartzeko, baldin eta horiek, uanean-uean, eskura dauden ezagutza tekniko eta zientifikoan arabera, egokitzat jotzen badira osasuna babesteko osasun publikorako arrisku kolektiboetatik, bereziki transmi-

titzekoak diren gaixotasunen, elikagaien segurtasunaren, lan osasunaren eta ingurumen-osasunaren arloetan.

7. Buru-gaixotasunak dituzten pertsonak, gaixotasun kronikoak eta baliaezintasuna dakarten gaixotasunak dituztenek, eta osasunaren arloan arriskukotzat jotzen diren talde berezietakoak direnek eskubidea izanen dute lehentasuneko jarduketetarako eta programetarako.

12. artikulua. Hezkuntzaren arloko eskubideak.

1. Pertsona guztiek eskubidea dute hezkuntza iraunkorra eta kalitatezkoa jasotzeko, eta hartara berdintasun baldintzetan sartzeko.
2. Gurasoek bermatuta daukate seme-alabek beren sinismenen arabera erlijio-heziketa eta heziketa morala jasotzeko duten eskubidea. Titularitate publikoko eskoletako irakaskuntza estatuaren izaera ez-konfesionalaren arabera izanen da.
3. Guztiek eskubidea dute hezkuntza zentro publikoetara berdintasun efektiboko baldintzetan eta bazterkeriarik gabe sartzeko.

4. Ikasleek eskubidea dute, legeetan ezarritako moduan eta baldintzetan, ikasteko laguntza publikoak eta beka jasotzeko, dauzkaten hezkuntza-betekizunak asetze aldera, eta goi mailako hezkuntza mailetara berdintasun baldintzetan iristeko, betiere beren baliabide ekonomiko, gaitasun eta lehentasunen arabera.
5. Hezkuntza premia bereziak dituzten pertsonen eskubidea dute hezkuntza sistema orokorrean modu efektiboan integratzeko, legeetan ezarritakoaren arabera, eta kasu bada, hezkuntza egokituaren bitartez.
6. Pertsona guztiek eskubidea dute lanbide heziketa bat jasotzeko, legeetan ezarritako moduan.
7. nAitortzen da pertsona helduek hezkuntza iraunkorrerako eskubidea dutela, legez ezartzen den moduan.
8. Hezkuntza komunitateko kideek eskubidea dute eskola-gaietan eta unibertsitate-gaietan parte hartzeko, legez ezarritako terminoetan.

13. artikulua. Kulturaren arloko eskubideak.

1. Pertsona guztiek eskubidea dute baldintza ez baztertzailleetan kulturarako sarbidea izateko, Nafarroako ondare historiko eta artistikoaz gozatzeko eta sormen artistiko, zientifiko eta teknikoak babestua izateko eta libreki garatzeko, banaka nahiz taldeka.
2. Pertsona guztiek eskubidea dute Nafarroako administrazio publikoek beren integrazio kulturala susta dezaten.

14. artikulua. Gizarte zerbitzuen eta prestazioen arloko eskubideak.

1. Nafartasun politikoa duten pertsonak honako eskubideak izanen dituzte –haietaz baliatu eta gozatzeko, kasua bada, legeetan eta erregelamenduetan ezarritako baldintzak bete beharko dira–:
  - a) Gizarte zerbitzuen sistema publiko bateko prestazioetarako baldintza ez baztertzailleetan sartzeko, prestazio horiei buruzko informazioa jasotzeko eta, behar adinako informazioa izan

ondoren, berengan eragin pertsonala duen edozein jarduketetarako baimena emateko.

b) Beren egoerari eta, kasua bada, beren premia sozialei buruzko balorazio bat edukitzeko, eta balorazio horren araberako banakako laguntza plan bat edukitzeko; hori guztia arazoizko denbora batean.

c) Mendekotasuneko egoeran daudenean, autonomia pertsonala bermatzeko behar diren prestazio publikoak lortzeko, integrazio sozio-profesionalerako eta erkidegoko bizitza sozialean parte hartzeko. Mendekotasuna duten pertsonak beren kargura dauzkaten familiek laguntza publiko baterako eskubidea izanen dute.

d) Ezgaitasun graduren bat dagoenean, tratuko eta aukeren berdintasunerako eskubidea; bizitzaren edozein arlotan irisgarritasuna izateko eskubidea; bai eta eguneroko bizitzako jardueretan autonomia pertsonalari eusteko eta hezkuntzan, lanean eta gizartean guztiz integratzeko behar diren prestazio, kalitatezko zerbitzu eta laguntza publikoetarako eskubidea ere.

e) Pobreziako edo premiako egoeran izatekotan, oinarrizko errenta bat eskuratzeko eskubidea, bizimodu duina eta gizarteratzea bermatzeko. Oinarrizko errenta hori familiaren osaketaren edo inguruabarren arabera aldatuko da.

2. Hirugarren gizarte-sektoreko antolamenduek eskubidea dute beren eginkizunak betetzeko parte-hartze eta lankidetzaren esparruetan.

15. artikulua. Prestaziorako eskubideak, lan arloari eta okupazioari dagokienez.

1. Konstituzioan jasota dagoen lanerako eskubideari dagokionez, eta legeetan ezarritakoaren arabera, bermatuta egonen da Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioaren enplegu-zerbitzu publiko eta doako batera berdintasun baldintzetan sarbidea izateko eskubidea.

2. Langileek eskubidea izanen dute Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioaren menpeko prestakuntzako eta lanbide-sustapeneko zerbitzuetara doako sarbidea izateko.

3. Nafartasun politikoa izan eta lan merkatutik kanpo dauden pertsonen –edo hartara sartzerik izan ez dutelako edo hartan berriz sartzea lortu ez dutelako–, baldin eta bizirauteko baliabide propiorik ez badute, eskubidea izanen dute kotizazio gabeko prestazio eta baliabide aringarriak jasotzeko, edo lan munduan sartzeko gizarte erantzukizun korporatiboko planetan parte hartzea eskatzeko, foru lege batean ezartzen den moduan.

16. artikulua. Etxebizitzaren arloko eskubideak.

56

1. Nafartasun politikoa duten pertsonen eskubidea dute etxebizitza duin, egoki eta irisgarria edukitzeko, pertsona guztientzako diseinuaren printzipioaren arabera eta ingurune eta paisaia egokietan.

2. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak etxebizitzarako sarbidea izateko eskubidearen gauzatzea sustatuko du, bereziki baliabiderik gabeko pertsonen, gazteen, aitortutako ezgaitasuna dutenen eta arreta edo babes publiko handiagoak justifikatuta dauden bestelako pertsona eta familien kasuan.

17. artikulua. Hornidura publikoen eta erabilera publikoko ekipamenduen arloko eskubideak.

Pertsona guztiek eskubidea dute, baldintza ez-baztertzailleetan eta irisgarritasun unibertsaleko baldintzetan, hornidura publikoak eta erabilera publikoko ekipamendu kolektiboak erabiltzeko, kasuan kasuko jarduera arautzen duten legeen arabera.

57

18. artikulua. Lurraldearen antolamenduaren eta hirigintzaren arloko eskubideak.

Pertsona guztiek honakoetarako eskubidea dute:

- a) Nafarroako administrazio publikoek lurraldearen antolamenduari eta hirigintzaren antolamenduari eta haren ingurumen-ebaluazioari buruz daukaten informazioa lortzeko eskubidea, bai eta xedapenen edo egintza administratiboen kopia edo ziurtagiria jasotzeko ere, hirigintzaren arloko legeetan ezarritako moduan.
- b) Administrazio eskudunaren eskutik informazio osoa, idatzizkoa eta arrazoizko epe batean jasotzeko eskubidea, finka jakin bati aplikatzekoak zaizkion

arabideari eta hirigintza-baldintzei buruz, hirigintzaren arloko legetan ezarritako moduan.

c) Lurraldearen antolamenduko edo hirigintzaren antolamenduko eta exekuzioko tresnak eta haien ingurumen-ebaluazioa prestatu eta onesteko prozeduretan parte-hartze efektiboa izateko eskubidea, alegazioak, oharrak, proposamenak, erreklamazioak eta kexak aurkeztuz; eta Administrazioaren eskutik erantzun arrazoitua jasotzeko eskubidea, hirigintzaren arloko legetan ezarritakoaren arabera.

d) Ekintza publikoaz baliatzeko eskubidea Nafarroako administrazio publikoen aurrean, lurraldea eta hirigintza antolatzeko determinazioak errespetarazteko, bai eta haiek biltzen dituzten tresnetako ingurumen-ebaluazioko prozeduretatik eta haiek gauzatzeko proiektuetatik heldu diren erabakiak errespetarazteko ere, hirigintzaren arloko legetan ezarritako moduan.

e) Lurraldea eta hirigintza antolatzeko ekimenak egiteko eskubidea, hirigintzaren arloko legetan

ezarritako terminoetan; eskubidea dute, halaber, ekimen horiek hasiera batean onets daitezten eta informazio publikoan jar daitezten, ezertan kendu gabe amaieran administrazio eskudunak behin betiko onespeneraren ekintzan xedatzen duena.

19 artikulua. Ingurumenaren inguruko eskubideak.

59

1. Pertsona guztiek eskubidea dute ekologikoki orekatua eta iraunkorra den eta onasuna errespetatzen duen ingurune batean bizitzeko, legeek ezartzen dituzten estandarrekin eta babes-mailekin.
2. Guztiek eskubidea dute baliabide naturalez eta babestutako ingurune naturalez berdintasun baldintzetan gozatzeko.
3. Ingurumenerako eskubide hori dibertsitate biologikoa eta prozesu ekologikoak, ondare naturala, paisaia, ura, airea eta baliabide naturalak egoki babestuz bermatzen da.
4. Pertsona guztiek eskubidea dute kutsadura modu desberdinak direla-eta babestuak izateko, legez erabakitako estandarrekin eta mailekin.

5. Bereziki, pertsona guztiek eskubidea dute beren etxebizitzetan onartutako gehieneko mugak gainditzen duen zaratarik edo gisa guztietako immisio kutsagarririk ez izateko.
6. Pertsona guztiek eskubidea dute botere publikoek ingurumenari buruz daukaten informazioa eskuratzeko, legeetan ezarritako moduan.
7. Aitortzen da ekintza publikoaz baliatzeko eskubidea, Nafarroako administrazio publikoei exijitzeko ingurumena, naturguneak, paisaia eta Nafarroako ondare naturala babesteko legeak bete daitezela. Ekintza hori baliatu ahalko da ingurumenaren arloko legeetako babes neurriak aplikatzeko ezarritako epeak bete arte.

20 artikulua. Ur-hornidurari buruzko eskubideak.

Pertsona guztiek eskubidea dute, garapen iraunkorraren eta Nafarroako Foru Komunitatearen eskumenen esparruan, ur-baliabidea modu eraginkor eta efizientean erabiltzeko eta ur-hornidura beren eguneko eta etorkizuneko beharrei erantzuteko behar diren kopuruan eta kalitatean edukitzeko, bai giza kontsumorako, bai Nafarroako egituratzea eta

lurralde-oreka lortzeko, interes orokorrak ezartzen dituenz gain bestelako murriztapenik izan gabe.

21 artikulua. Kontsumitzaile eta erabiltzaileen eskubideak.

1. Pertsona guztiek, ondasunen eta zerbitzuen kontsumitzaile eta erabiltzaileak diren aldetik, honako eskubideak daukate:

61

- a) Osasuna eta segurtasuna babestua izateko eskubidea.
- b) Produktuen eta zerbitzuen ezaugarriei eta prezioei buruzko egiazko informazioa eta informazio ulergarria izateko eskubidea.
- c) Erositako produktuen eta kontratatutako horniduren bermeen araubide bat izateko.
- d) Beren interes ekonomiko eta sozial legitimoak babestuak izateko gehiegikeriazko, utzikeriazko edo iruzurrezko jokabideen aurrean.
- e) Beren eskubideak babestu eta defendatuko dituen sistema baterako sarbidea edukitzeko.

f) Informatuak izateko eta zuzenean edo beren ordezkarien bidez parte hartzeko Nafarroako administrazio publikoetan, legez ezartzen den moduan.

g) Beren eskubideak eta legezko betebeharrak direla-eta prestakuntza eta informazioa jasotzeko.

2. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak ondasunen eta zerbitzuen kontsumitzaileek elkartzeko duten eskubidea sustatuko du.

22 artikulua. Kalitatezko zerbitzu publikoak izateko eskubidea.

1. Pertsona guztiek eskubidea dute berdintasun baldintzetan eskuratzeko bai zerbitzu publikoak bai interes ekonomiko orokorreko zerbitzuak ere, bai eta haiengandik tratatu pertsonalizatua eta egokia jasotzeko ere.

2. Nafarroako administrazio publikoek zerbitzu publikoetara sartzeko baldintzak eta kalitate estandarrak finkatuko ditu, haien prestazio-araubidea alde batera utzita; kudeaketarako eredu berritzaileak ezarriko dituzte, kalitatea modu jarraituan hobetzeko eta ebaluatzeko; eta

zainduko dute interes ekonomiko orokorreko zerbitzuen prestazioa kalitatezkoa izan dadila.

23. artikulua. Administrazio egokia izateko eskubidea.

Beraiengan eragina duten gaietan, pertsona guztiek honako eskubideak daukate Nafarroako administrazio publikoekiko harremanetan:

63

- a) Kortesia, diligentzia eta konfidentziasunez artatuak izateko eskubidea.
- b) Eskariak, eskaerak, erreklamazioak eta errekursoak aurkezteko eskubidea.
- c) Beren gaiak modu inpartzial eta objektiboan landuak izateko eskubidea, sorlekua, sexua, adina, arraza, erlijioa, iritzia edo beste edozein baldintza edo inguruabar pertsonal edo soziala dela-eta bazterkeriarik pairatu gabe.
- d) Nafarroako administrazio publikoen jarduera uneoro hura justifikatzen duten helburuetarako proportzionatua izateko eskubidea.

- e) Beraian eragina duten erabakietan guztizko parte-hartzea izateko eskubidea.
- f) Beren eskubideetan, interes legitimoetan eta betebeharretan eragina izan dezaketen jardura administratiboaren alderdiei buruzko informazio argi, erraz eta ulergarria eskatzeko eta lortzeko eskubidea, bai eta ondasun eta zerbitzu publikoen erabilerari buruzko eskubideak ere, betiere eskatzailearen nortasuna isilpean izanen dela bermatuz.
- g) Dagozkien gaiak arrazoizko epe batean azertuak eta ebatziak izateko eskubidea, eta Administrazioaren erabaki bat berariaz jasotzeko eskubidea, legez ezarritako epean.
- h) Kaltegarri gerta daitekeen banakako neurri bat ezarri baino lehen, entzunak izateko eskubidea.
- i) Dagokien espediente administratiboa aztertzeko eskubidea, baina legezko interesak, konfidentzialtasuna eta merkataritzako eta lanbideko sekretua errespetatuz.

j) Izapidetzen ari diren administrazio-espedienteak aztertzeko eskubidea, baldin eta haietan interesduntzat jotzen badira, eta administrazioaren artxibo eta erregistroak aztertzeko eskubidea ere bai, indarreko arauetan ezarritakoaren arabera, edozein dela ere espedientearen euskarria. Eskubide honek agirien kopia eta ziurtapenak egiteko eskubidea dakar berarekin, betiere legez ezarrita dauden tasa edo prezioak ordainduz gero, horrelakorik baldin badago.

k) Erabaki arrazoitu bat jasotzeko eskubidea.

l) Herritarrekin lotutako prozedura administratiboak burokratikoegiak edo konplexuegiak ez izateko eskubidea.

m) Identitatea egiaztatu ondoren, idazkiak eta dokumentuak kasuko erregistro administratiboetan aurkezteko eskubidea, bai eta aurkezpen horren egiaztapena jasotzeko eskubidea ere.

n) Bulego publikoetara pertsonalki ez joateko eskubidea, salbu eta betebeharrak hori lege mailako arau batean ezarrita dagoenean.

- o) Kasuko prozedurari aplikatzekoak diren arauetan exijitzen ez diren dokumentuak ez aurkezteko eskubidea, dokumentu horiek jada Administra- zioaren esku daudenean.
- p) Administrazioak publikotasunaren printzipioa bete- betean errespetatuz jardun dezala eskatzeko eskubidea, legeek herritarrei esleitzen dizkieten eskubideak bermatzeko.
- q) Kasua bada, ezartzen zaizkion zehapenak, egindako arau-haustearekin proportzionatuak izateko eskubidea.
- r) Eskatzeko eskubide konstituzionalaz baliatzeko eskubidea, hura arautzen duen lege organikoari jarraituz.
- s) Zerbitzu publikoen funtzionamenduari buruzko iradokizunak, erreklamazioak eta kexak aurkezteko eskubidea.
- t) Eragindako kalteengatikoko kalte-ordainak jasotzeko eskubidea.

24 artikulua. Tributu-administrazioaren aurreko eskubideak.

Zergadun guztiek honako eskubideak dituzte Nafarroako administrazio publikoen aurrean harreman juridiko-tributarioak direla eta.

67

- a) Beren tributu-betebeharrak betetzeari buruzko informazioa eta laguntza jasotzeko eskubidea, haien edukiari eta irismenari dagokionez, eta tributu gaiei buruzko kontsultak egiteko eskubidea.
- b) Eskubidea dute itzul dakizkien zuzenez kontra egindako diru-sarrerak eta ofizioz tokatzen direnak, eta orduan legeetan aurreikusten den berandutza interesa paga dakien, hartarako errekerimendurik egin gabe ere.
- c) Eskubidea dute paga dakien, legez agintzen duen moduan, tributu zor baten betearaztea eteteko jarri dituzten abal eta beste bermeen kostua, epai edo administrazio ebazpen irmo batek zor hori zuzenez kontraktzat deklaratu bezain laster.
- d) Partedun diren prozeduren tramitazioa zertan den jakiteko eskubidea.

- e) Interesdunak diren tributu kudeaketako prozedurak tramitatzeko ardura duten agintari eta langileen identitatea ezagutzeko eskubidea.
- f) Aurkezten dituzten aitortpenen ziurtagiria eta kopia eskatzeko eskubidea.
- g) Lehendik aurkezturik dituzten eta Administrazioak bere esku dauzkan dokumentuak berriz ez aurkezteko eskubidea.
- h) Eskubidea dute errespetu dadin Tributu Administrazioak lortu dituen datuak, txostenak edo aurrekariak sekretuak izatea. Ez da zilegi izanen horiek erabiltzea administrazioak kudeatu behar dituen tributu edo baliabideak modu efektiboan aplikatzeko baizik, eta ezin izanen zaizkie hirugarrenei laga edo jakinarazi, legeek aurreikusiriko kasuetan salbu.
- i) Eskubidea dute tributu administrazioaren langileek behar bezalako errespetuz eta begiramenez trata ditzaten.

- j) Tributu administrazioaren egintza batek tributudunak parte hartzea behar badu, tributudunak eskubidea du arinena zaion moduan egin dadin.
- k) Eskubidea dute alegazioak egin eta dokumentuak aurkezteko, eta erakunde eskudunak horiek kontuan hartzeko kasuan kasuko ebazpen proposamena idazterakoan.
- l) Eskubidea dute entzunaldiaren tramitean mintzatzeko, ebazpena eman baino lehen.
- m) Eskubidea dute informazioa jasotzeko erosi edo eskualdatuko diren ondasun higiezinak duten balioaren gainean.
- n) Eskubidea dute tributu ikuskaritza konprobatzen edo ikertzen hastean, informazioa jasotzeko konprobatze-ikertze horien izaera eta irispidearen gainean, eta bai ekintza horiek dirauteino dituzten eskubide-betebeharren gainean eta ekintza horiek legeak agintzen dituen epeetan egin daitezten.

ñ) Arau-hausteen eta zehapenen kasuan eta zergakudeaketaren arloko eragiketa berekietan behar diren bermeak edukitzeko eskubidea; horiek, izan ere, behar bezala segurtatuta egonen dira errekurtsioak eta aurkapen ekonomiko-administratiboak aurkeztearen bidez, legeek ezartzen duten moduan.

25 artikulua. Datu pertsonalak babesteko eskubidea.

1. Pertsona guztiek eskubidea dute Nafarroako administrazio publikoen eta haiekin lotutako edo haien menpeko ente eta enpresen eta haiekin lan egiten duten edo lankidetzan diharduten enpresa pribatuen eskumenekoak diren fitxategi eta baseetan jasotako datu pertsonalak babestuta izateko.
2. Halaber, eskubidea dute beren datu pertsonaletara sartzeko eta haiek aztertzeko, bai eta haiek zuzendu eta deuseztatzeko ere.

26 artikulua. Hizkuntza eskubideak.

Nafarroako Foru Komunitateko erakunde publikoekiko eta administrazio publikoekiko harremanetan pertsona guztiek

gaztelania edo euskara erabiltzeko eskubidea dute, euskararen erabilera arautzen duen Nafarroako foru legerian ezarritakoari jarraikiz.

27 artikulua. Justizia.

Nafarroako Foru Komunitateak Nafarroako Justizia Administrazioaren zerbitzuen kalitatea eta biktimekiko arreta bermatuko ditu –bereziki ekintza terroristen edo generoko indarkeriaren kasuetan–, bai eta doako justizia eskuratzea ere.

28 artikulua. Informazioaren eta komunikazioaren teknologia berrietarako sarbidea.

Aitortzen da pertsona guztiek eskubidea dutela teknologia berriak eskuratzeko eta erabiltzeko eta jakintzaren, informazioaren eta komunikazioaren gizartean parte-hartze aktiboa izateko, legeek ezartzen dituzten bitarteko eta baliabideen bitartez.

II.TITULUA

BETEBEHARRAK

29 artikulua. Betebeharrak

Pertsona guztiek honako betebeharrak dauzkate:

72

- a) Errespetatzea gainerako pertsonak beren eskubideez modu legitimoan eta gehiegikeriarik gabe balia daitezela.
- b) Gastu publikoari eusten laguntzea, beren gaitasun ekonomikoaren arabera.
- c) Ingurumena zaindu eta babestea.
- d) Baliabide naturalak, naturgune babestuak eta paisaiak erantzukizunez erabiltzea, eta haiek narria daitezen saihestea.

- e) Natur ondarea zaintzen eta kutsadura modu desberdinak deuseztatzeko jarduketak egiten laguntzea, haiek etorkizuneko belaunaldietarako zaindu eta kontserbatzeko.
- f) Hirigintzaren eta ingurumenaren arloko legeek baimentzen ez dituzten ekintzak ez egitea edo jarduerak ez garatzea.
- g) Hondamendi eta larrialdi egoeretan laguntza ematea.
- h) Herritarrek hauteskunde-administrazioan parte hartzetik heldu diren betebeharrak betetzea, hauteskunde-legeetan ezarritakoa errespetatuz.
- i) Nafarroako administrazio publikoen zerbitzuko langileengana errespetuz zuzentzea.
- j) Jabari publikoko ondasunak, azpiegiturak eta zerbitzu publikoak errespetatzea eta haien erabilera arrazoizkoa eta egokia egitea, betiere haien ezaugarrien, eginkizunaren eta zerbitzu-gaitasunaren arabera; eta ondasun publikoak

hondatu edo urratzeko arriskua duen inongo ekintzarik ez egitea, bai eta aplikatzekoak diren legeak ez urratzea ere.

k) Prestazio eta zerbitzu publikoak erantzukizunez eta elkartasunez erabiltzea eta haien funtzionamendurako laguntzea, betiere kasu bakoitzean ezarritako arauak, bai eta gainerako erabiltzaileak eta haiek emateaz arduratzen diren langileak ere, behar bezala errespetatuz.

l) Ondare publikoa errespetatu eta zaintzea, bereziki hiri ondarea, ondare kulturala eta ondare historiko-artistikoa, eta haiek zaintzen eta gozatzen laguntzea.

m) Legeak ezartzen duen beste edozein.

III. TITULUA

POLITIKA PUBLIKOEN PRINTZIPIO GIDARIAK

30 artikulua. Xedapen orokorrak.

75

1. Konstituzioak politika sozialerako eta ekonomikorako ezartzen dituen printzipio gidariak ezertan kendu gabe, Nafarroako Foru Komunitatearen eta Nafarroako toki entitateen politika publikoak titulu honetan jasotako printzipio gidarien arabera orientatuko dira. Beren eskumenetan dihardutela, Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek behar diren neurriak sustatu eta ezarriko dituzte printzipio gidarien erabateko eraginkortasuna bermatzeko.
2. Titulu honetan jasotako printzipio gidariak orientatuko dira, gainera, pertsonen eta taldeen desberdintasun- eta bazterkeria-egoerak gainditzera, hain zuzen ere haien inguruabar pertsonal edo sozialetatik edo beste edozein motatako bazterkeria edo bazterketa modutatik heldu direnak. Horretarako, politika publikoen garapenak

erraztasunak emanen ditu kasuan kasuko zerbitzu edo prestazioak eskuratzeko, eta doakotasun edo kostu murriztuko kasuak ezarriko ditu, egoera ekonomiko eskasetan.

31 artikulua. Hartzaileak.

1. Titulu honetan aipatzen diren printzipio gidarien jomuga foru erakundeak eta Nafarroako administrazio publikoak izanen dira.
2. “Foru erakundetzat” jotzen dira Nafarroako Foru Eraentza Berrezarri eta Hobetzeari buruzko Lege Organikoak aipatzen dituenak eta Nafarroako Parlamentuak foru legeen bidez halakotzat sortu dituenak.
3. Honakoak izanen dira Nafarroako administrazio publikoak: Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioa, Nafarroako toki entitateak, haien menpeko erakunde publikoak, sozietateak eta haiek sortutako fundazio publikoak, partaidetzaren gehiengoa edo kontrol erabakigarria edukiz gero; lege bidez sortzen diren edo arautzen diren administrazioak, zuzenbide publikoko entitateak, zuzenbide publikoko korporazioak edo elkargo

ofizialak; administrazio batek edo batzuek eraturako partzuergoak; eta, oro har, lege bidez nahiz administrazio batek sortua izan eta interes publikoa zerbitzatzen duen edozein entitate.

4. Aurreko idatz-zatian ezarritakoa gorabehera, Nafarroako administrazio publiko orok nahitaez sustatu beharko ditu foru lege honetan jasotzen diren printzipio gidariak, arloaren arabera eskuduna den neurrian.

32 artikulua. Pertsonen bizi-kalitatea hobetzea.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek helburu gisa izanen dute pertsona guztien bizi kalitatea hobetzea. Horretarako kalitatezko zerbitzu publikoak bultzatuko dituzte.

33 artikulua. Familia.

1. Familiaren babes sozial, juridiko eta ekonomikoa bermatuko da, bera oinarritzko egitura eta kohesio sozialerako faktorea baita, eta, halaber, pertsonen bizikidetasunaren eta laguntzaren lehenengo gunea baita. Familiaren babesa integrala izanen da.

2. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek neurri ekonomiko eta normatiboak sustatuko dituzte familiei laguntzeko; neurri horien helburua izanen da lana eta familia bateragarriak izan daitezela eta ondorengotza bermatzea, eta arreta berezia eskainiko diete familia ugari.
3. Familientzako informazioa, prestakuntza eta orientazioa sustatuko da, bai eta premia bereziak dituzten familientzako arreta ere.
4. Bikote egonkorren eskubideak babestuko dira, legeek ezartzen duten moduan.

34 artikulua. Adingabeak.

1. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek adingabeen babesa bermatuko dute; bereziki babestuko dituzte ustiaketa modu guztietatik, abandonutik, tratu txarretatik edo krudelkeriatik eta pobreziatik eta haien ondorioetatik.
2. Botere publikoek nahiz erakunde pribatuek aurrera eramaten dituzten jarduketa guztietan, lehenasuna emanen zaio adingabearen interes gorenari.

3. Nolanahi ere, bermatuko da Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak adingabeen zaintzaz ardurako dela. Adingabeekin lotuta hartzen diren neurri guztiek haiek hezteko eta sozializatzeko izaera izanen dute; kontuan izanen du adingabearen familia- eta gizarte-integrazioa, eta adingabearen identitatearen konfidentzialtasunaren printzipioaren arabera izanen da.

35 artikulua. Gazteak.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek:

- a) Gazteen emantzipazioa eta autonomia errazteko politika publikoak sustatuko dituzte.
- b) Bideak jarriko dituzte gazteek prestakuntza, enplegua eta etxebizitza lortzeko, beren bizi-proiektua garatu ahal izan dezaten.
- c) Aukera emanen dute zabal parte har dezaten, eskubide eta betebeharrak berekin, bizitza publikoan eta gizartean.

36. artikulua. Zaharrak.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek pertsona zaharren babesa bermatuko dute, bizimodu duin eta autonomia izan eta erkidegoko bizitza sozialean eta hezkuntza eta kultura arloko bizitzan parte har dezaten.

Halaber, ahaleginak egingen dituzte adineko pertsonak gizartean guztiz integratzeko, belaunaldien arteko elkartasunaren eta zahartze aktiboaren printzipioetan oinarrituriko politika publikoen bitartez.

Zehazki, pertsona zaharrei babes juridikoa eta osasunaren babesa bermatuko zaizkie, eta lojamendu egokirako, kulturarako eta aisiarako sarbidea, bai eta parte-hartze publikorako eta elkartzeko eskubideak ere.

37. artikulua. Ezgaitasunak dituzten pertsonak.

1. Ezgaitasunak dituzten pertsonen dagokienez, Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek:

- a) Haien babesa eta autonomia pertsonala sustatuko dituzte.

- b) Gizartean, ekonomian, arlo juridikoan eta lan arloan integratzea sustatuko dute, honako printzipioei jarraituz: bazterkeria eza, irisgarritasun unibertsala eta aukeren berdintasuna.
- c) Erkidegoko bizitzan eta haiengan eragina duten politikak zehazterakoan parte har dezaten sustatuko dute, haien interesak ordezkatzan dituzten elkarten bitartez, aukeren berdintasuneko politika bat baliatuz eta ekintza positiboko neurriak garatuz.
- d) Komunikazioa ahalbidetuko dieten hizkuntzen erabilera barneratuko dute. Bereziki, bermatuko dute gorren zeinuen hizkuntzaren erabilera, bai eta hizkuntza hori erabiltzearen alde egiten duten pertsona gorren eskubideen eta betebeharren berdintasunera iristeko baldintzak ere; hizkuntza hori, izan ere, irakatsi, babestu eta errespetatuko da.
- e) Ezgaitasun sentsorialak dituztenei komunikazioa bideratzeko sistemak erabiltzeaz arduratuko dira.

f) Zerbitzu edo erabilera publikoetako eta bidaiarien garraio kolektiboko eremu, instalazio eta egoitzetan oztupoak kentzea bultzatuko dute.

g) Behar diren neurriak ezarriko dituzte zuzeneko ingurune materialaren laguntza osatzeko.

2. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek babes berezia emanen diete mendekotasun egoeran dauden pertsoneri, bizi kalitate duinaz goza dezaten, eta bermatuko dute beren autonomia pertsonala segurtatzeko behar diren prestazio publikoetarako daukaten eskubidea.

38. artikulua. Emakumeen eta gizonen arteko aukeren berdintasun efektiboa.

1. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek bermatuko dute emakumeen eta gizonen arteko aukeren berdintasun efektiboaren printzipioa betetzen dela lanari, prestakuntzari, lanbide sustapenari, lan baldintzei –ordainsariak barne direla– eta gainerako egoera guztiei dagokienez, eta bermatuko dute emakumeak ez direla baztertzen haurdunaldiarengatik edo amatasunarengatik;

eta horrelako bazterkeriarik izanez gero, zehapenak ezarriko dituzte.

2. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek zeharkakotasuna bermatuko dute generoko ikuspegia eta emakumeen ikuspegia politika publiko guztietan sartzekoan, emakumeen eta gizonen arteko berdintasun erreal eta efektiboa eta parekotasuna lortzeko.

83

3. Politika publikoek, bermatuko dute modu integralean aurre egin dakiela emakumeen aurkako indarkeria modu guztiei eta izaera sexista eta baztertzailako ekintza guztiei; sustatuko dute emakumeen papera aitordadila kulturaren arloan, arlo historikoan eta arlo ekonomikoan, eta sustatuko dute emakumeen taldeek eta elkarteek parte har dezatela politika horiek prestatu eta ebaluatzerakoan.

4. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek etxeko eta familiako inguruetako zaintza eta arreta emateko lanaren balioa aitortu eta kontuan hartuko dute politika ekonomikoak eta sozialak finkatzerakoan.

39. artikulua. Osasun publikoa eta osasun laguntza.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek:

- a) Osasun hezkuntzako ekintzak sustatuko dituzte.
- b) Osasun publikoko prestazioak sustatuko dituzte, populazioaren osasuna, zaindu, babestu eta sustatzeko.
- c) Zerbitzuaren kalitatea eta osasun laguntza publikoaren doakotasuna eta unibertsaltasuna bermatuko dituzte, legeek ezartzen duten moduan.

40. artikulua. Ongizatea eta gizarte kohesioa.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek:

- a) Gizarte zerbitzuen behar adinako sistema publikoa sustatuko dute, pertsonak eta taldeak artatzeko, jendeak bere garapen pertsona eta sozial osoa lor dezan. Sistema hori, betiere, egokia izanen da Nafarroako adierazle ekonomiko eta sozialetarako.

- b) Gizarte kohesioa sustatzeko eta bazterkeria eta gizarte bazterketa bideratzen duten arrazoiak deuseztatzeko politika publikoak bultzatuko dituzte.
- c) Babes premia handiena duten pertsonen eta kolektiboen guztizko integrazio sozial, ekonomiko eta lan arlokoa zainduko dute, bereziki bazterkeria, pobrezia eta gizarte bazterketako arriskua pairatzen dutenen kasuan.
- d) Pertsonen –bereziki ahulenen– duintasuna, segurtasuna eta babes integrala zainduko dituzte.
- e) Prebentzioko politikak eta politika komunitarioak sustatuko dituzte eta legeek oinarritzotzat jotzen dituzten gizarte zerbitzuen zerbitzu-kalitatea bermatuko dute.
- f) Pertsona guztien arteko bizikidetasuna eta sinesmen eta uste etiko eta filosofikoen dibertsitatearen errespetua zainduko dituzte, eta kulturen arteko harremanak sustatuko dituzte, elkarren ezagutzako, elkarrizketako eta bitartekaritzako esparruak bultzatuz eta sortuz.

g) Ijitoen erkidegoaren kulturaren aitorpena bermatuko dute.

41. artikulua. Emigranteak.

1. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek behar diren neurriak sustatu eta hartuko dituzte nafarrak modu efektiboan baliatu ahal daitezen beren lurrean bizitzeko eta lan egiteko daukaten eskubideaz, eta kanpoan bizi direnen itzulera bideratzeko baldintzak sortuko dituzte.

2. Nafarroako jatorria duten herritarrek edo Nafarroatik joan eta beste autonomia erkidego batzuetan nahiz Espainiatik kanpo bizi direnek, bai eta haien elkarte eta gizarte zentroek, beren jatorriaren aitorpena izanen dute eta eskubidea izanen dute Nafarroako bizimodu sozial eta kulturean laguntzeko eta hura partekatzeko.

42. artikulua. Etorkinak.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek behar diren ekintzak sustatuko dituzte pertsona immigranteak hartzeko araubide bat ezartzeko, eta

pertsona horien laneko integrazioa eta integrazio ekonomiko, sozial eta kulturala sustatuko dute; halaber, legeetan ezarritako moduan eta beren eskumenen esparruari dagokienez, bermatuko dute haien eskubideen eta betebeharren aitorpena eta efektibotasuna, hezkuntza munduan integratuta daudela eta gai publikoetan parte hartzen dutela.

43. artikulua. Parte-hartzearen sustapena.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek:

- a) Gizarte zibilaren sendotzea eta elkartegintzaren, boluntariotzaren eta parte-hartze sozialaren sustapena bilatuko dituzte.

- b) Parte-hartze soziala bultzatuko dute politika publikoak landu, eman eta ebaluatzerakoan; halaber, banakako parte-hartzea eta elkarleen parte-hartzea sustatuko dute arlo zibikoan, sozialean, kulturean, ekonomikoan eta politikoan, aniztasunaren, ekimen librearen eta autonomiaren printzipioak guztiz errespetatuz.

- c) Herritarren eta arlo politikoko parte-hartzea eta ordezkartza bideratuko dute, arreta berezia jarritz biztanle gutxien dauden eremuetan eta mendiko eremuetan.

44. artikulua. Hezkuntza.

1. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak:

- a) Hezkuntza sistema kalitatezkoa, irekia, anitza eta parte-hartzailea garatuko du, interes publikoa bilatuko duena eta ikasleen nortasunaren moldaera libre bermatuko duena.
- b) Ikasleen giza prestakuntza, prestakuntza zientifikoa eta prestakuntza teknikoa bultzatuko ditu, hain zuzen ere honako gizar balioetan oinarritua: berdintasuna, elkartasuna, libertatea, aniztasuna, erantzukizun zibikoa, tolerantzia, bizikidetasun baketsua eta demokraziaren funtsa diren gainerakoak.
- c) Hezkuntzaren arloko berdintasuna bermatuko du nahitaezko hezkuntza maila guztietan eta legez ezartzen diren gainerako mailetan.

- d) Beken eta ikasteko laguntzen sistema bat ezarriko du, pertsona guztiei gainerako hezkuntza maila guztietarako sarbidea bermatzeko, betiere beren baliabide eta gaitasunen arabera.
- e) Ikastetxe pribatuetarako funts publikoak artikulatuko ditu, legeek ezartzen dutenaren arabera, haietarako sarbidea berdintasun baldintzetan eta kalitate-baldintzetan bermatzeko. Berdintasun baldintzetan sartzearen ondorioetarako, ikasleak onartzeko ezartzen edo exijitzen diren baldintzak ezin izanen dira baztertzailak izan.
- f) Hezkuntza planetan, bizitza politikoaren eta sozialaren arlo guztietan, aniztasun kulturalaren eta emakumeen eta gizonen arteko berdintasunaren balioak sartuko dira. Hezkuntza sistemak ikasleen ekintzaile izateko gaitasuna, hizkuntza aniztasuna eta teknologia berrien erabilera sustatuko ditu.
- g) Hezkuntza sistema orokorra Nafarroako berariazko irakaskuntzekin osatuko da.

h) Derrigorrezko hezkuntzaren amaieran, Europar Batasuneko gaztelaniaz besteko laneko hizkuntza ofizial baten ezagutza nahikoa sustatuko du.

i) Familiak seme-alaben hezkuntzan inplikatzeko eta parte hartzea sustatuko ditu, hezkuntza erkidegoaren esparruan, eta aisialdiko hezkuntza jardueretarako sarbidea bideratu eta sustatuko du.

j) Nafarroan ezarritako unibertsitateen lana babestuko du eta haien irakaskuntza eta ikerketa jardueretan bikaintasuna lortzea estimulatuko du.

2. Nafarroako Unibertsitate Publikoak bermatuko du bere hezkuntza-eskaintzara merezimendu eta berdintasun baldintzetan sartzea, legeek ezartzen duten moduan.

45. artikulua. Kultura.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek:

a) Kultura eta haren agerpenak bultzatuko dituzte, populazio guztiari zerbitzua emateko.

- b) Kultur dibertsitatearen errespetua sustatuko dute.
- c) Behar diren ekintzak sustatuko dituzte pertsona guztiek kulturarako, kultur ondasun eta zerbitzuetarako eta Nafarroako ondare kultural, arkeologiko, historiko, industrial eta artistikorako sarbidea izan dezaten bideratzeko.
- d) Nafarroako herriaren identitatea eta balio kulturalak babestu eta defendatzea zainduko dute, bai eta haiek kanpoan sustatzea ere.
- e) Nafarroako ondare kultural, historiko eta artistikoaren kontserbazioa, balioan jartzea eta zabaltzea bermatuko dute.

46. artikulua. Aurrerapen ekonomiko eta soziala.

1. Nafarroako Foru Komunitateko erakundeek eta Administrazioak behar diren neurriak hartuko dituzte Nafarroako eta nafarren aurrerapen ekonomiko eta soziala sustatzeko, elkartasuneko, gizarte- eta lurralde-kohesioko, garapen iraunkorreko eta aukeren berdintasuneko printzipioetan oinarrituta.

2. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek beren jardunetan errentaren banaketa pertsonal eta lurraldeko banaketa orekatuagoa sustatuko dute, ongizateko sistema baten esparruan.
3. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak eragile ekonomiko eta gizarte eragileekiko –eta beraien arteko– elkarrizketa soziala eta itunak, negoziazio kolektiboa eta produkzio-bilbearen garapenean eta hobekuntzan parte hartzea sustatuko ditu. Horretarako gizarte eragileekiko topaketarako esparru instituzionalak bultzatu eta hobetuko ditu.
4. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak, bere eskumenen esparruan, honakoak sustatuko ditu: enplegu egonkorra eta kalitatezkoa lan-segurtasuneko eta lan-osasuneko baldintzetan, lan arriskuen prebentzioa, laneko prestakuntza eta sustapena, enplegura sartzeko aukeren berdintasuna eta gizonezkoen eta emakumezkoen arteko laneko parekatzea, eta lana eta familia bateragarri egitea.
5. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak erraztasunak emanen ditu enpresen jarduerarako eta ekintzailea izateko, kontuan izanda enpresak duen

erantzukizun soziala, ekimen librea eta lehiakortasunerako baldintzak; eta bereziki sustatuko du ekonomia produktiboa, ekintzaile autonomoen jarduera, enpresa txiki eta ertainen jarduera eta ekonomia sozialeko ekimenak, bai eta kooperatibismoa ere. Halaber, enpresen kanporako proiektzioa sustatuko du.

6. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak bitartekaritza eta arbitrajea sustatuko ditu eragile sozialen eta lan eragileen arteko interesen gatazkak ebazteko.

7. Lanbide antolamenduei eta interes ekonomiko eta profesionalak ordezkatzan dituzten Zuzenbide publikoko korporazioei eta hirugarren sektoreko elkarte-entitateei kontsulta eginen zaie haiengan eragina duten politika publikoen definizioari buruz.

47. artikulua. Ikerketa, garapena eta berrikuntza.

Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak ikerketa zientifikoa, garapena, kalitatezko berrikuntza teknologiko eta teknikoa eta sormen artistikoa sustatuko ditu, foru erkidegoko aurrerapen ekonomiko eta soziala bermatzeko.

48. artikulua. Lehen sektorea eta landa garapena.

Aitorpen sozial eta kulturala egin beharra dago Nafarroako lehen sektoreari buruz eta zenbait arlotan bete izan duen eginkizun garrantzitsuari buruz: batetik, jarduera produktibo eta ekonomikoa; eta bestetik, paisaiari, lurraldeari, ingurumenari, kulturari, tradizioei eta Nafarroako identitatearen bereizgarrienak diren tradizio eta ohiturei eustea. Bada aitorpen hori oinarri harturik, administrazio publikoek neurri politiko, fiskal, juridiko eta lege arlokoak hartuko dituzte sektore horren eskubideak bermatzeko, horren barne direla nekazaritza-elikagaien sektorea, garapen teknologiko eta bioteknologikoaren bitartez, eta nekazariak, abeltzainak, basozainak, ekoizleak eta enpresariak, sektore hori garatzen eta babesten baitute.

49. artikulua. Ingurumena eta garapen iraunkorra.

1. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek ingurumenaren babesa zainduko dute garapen iraunkorrean eta elkartasun kolektibo eta belaunaldien artekoan oinarritutako politika publikoen bitartez.
2. Ingurumenaren arloko politikek prebentzioa, ardura eta etorkizuneko belaunaldien eskubideekiko errespetua

izanen dute printzipio gidari gisa, eta bereziki zuzenduko dira kutsadura modu guztiak gutxitzera, babeserako estandarrak eta gutxieneko mailak finkatzera, ingurumen-eragina zuzentzeko neurriak artikulatzera, baliabideak modu arrazionalan erabiltzera, airearen eta uraren kalitatea hobetzera, higadurari eta erregimen atmosferiko eta klimatikoa nahasten duten jardueri aurrea hartzera eta kontrolatzera, energia berriztagarriak bultzatu eta garatzera, energia aurreztu eta hartan efizientzia lortzera eta biodibertsitatea babesteko printzipioak errespetatzera, baliabide eta espazio naturalak kontserbatzera, erantzukizunez jokatzera eta ondasunak eta produktuak birziklatu eta berrerabiltzera.

3. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek sustatuko dute ingurumen-helburuak politika sektorialetan integra daitezela, eta behar diren baldintzak ezarriko dituzte pertsonen onddare naturalaz eta paisaiaz gozatzeko bidea emateko.
4. Nafarroako foru erakunde eta administrazio publiko eskudunek ibaien, hezeguneen eta urarekin lotutako ekosistemen eta paisaien kontserbazioa eta hobetzea zainduko dituzte, uraren erabilera arrazionala eginez eta

ura saneatu eta arazteko sistema egokiak ezarriz.

5. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek ingurumena zaindu eta hobetzeko balioen gaineko hezkuntza eta ingurumena ondare komun gisa hobetzea sustatuko dute.

50. artikulua. Hirigintza eta lurralde-oreka.

Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek:

96

- a) Hiri ingurunearen kalitatea mantendu eta hobetuko dute.
- b) Lurzoruaren erabilera arrazionala defendatuko dute, espekulazioa saihesteko behar diren neurri guztiak hartuz.
- c) Hirigintza jardueratik heldu diren onuren eta zamen banaketa zuzena sustatuko dute eta bermatuko dute erkidegoak egoki parte hartzen duela lurralde-ekintzak eta hirigintza-ekintzak sortutako plusbalioetan.

- d) Sustatuko dute herritarrek parte har dezaten lurraldearen antolamenduan eta hirigintzan, eta bermatuko dute herritarrek informaziorako duten eskubidea.
- e) Lurzoru-ondare publikoak eratu edo zabal daitezela sustatuko dute.
- f) Kohesio ekonomikoa eta lurraldekoa zainduko dute, batetik Nafarroako mendi-eremuen tratamendu berezia eta bestetik sektore produktiboak, interes orokorreko zerbitzuak eta komunikazio-sareak egoki banatzen direla bermatuko duten politikak aplikatuz.
- g) Landa eremuen modernizatzea eta garapen integrala bultzatuko dituzte, haiei behar adinako azpiegiturak eta zerbitzu publikoak emanez.
- h) Nafarroako hiri-eremuen eta landa-eremuen arteko desoreka ekonomiko, sozial eta kulturalak zuzentzea sustatuko dute, haien arteko elkartasuna bultzatuz.

- i) Neurri instituzional, ekonomiko, industrial eta sozialak hartuko dituzte populazioa finkatu, integratu, handitu eta erakartzeko.

51. artikulua. Etxebizitza

1. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek etxebizitza duin eta egokirako sarbidea erraztuko dute, jabetzan nahiz errentamenduan, etxebizitzetarako lurzorua sortuz eta etxebizitza babestuak sustatuz, eta arreta berezia jarriko dute gazteengan eta premia handiena duten kolektiboetan.
2. Honako helburu orokor hauek izanen dituzte Nafarroako administrazio publikoek etxebizitzaren arloan:
  - a) Populazioaren benetako beharren araberako etxebizitzaren eskaintza egokia egitea.
  - b) Etxebizitzaren eta haien ingurunearen kalitatea hobetzea eta bermatzea.
  - c) Etxebizitza babestuaren eraikuntza sustatzea, bai jabetza araubidean, bai errentamendu araubidean ere.

- d) Etxebizitza babestuak egiteko lurzorua lortu eta urbanizatzea, eta zerbitzuez eta ekipamenduez egoki hornitzea.
  - e) Etxebizitzen eta hiri-eremuen zaharberritzea sustatzea.
  - f) Hutsik dauden etxebizitzen errentamendua sustatzea.
  - g) Errentamendu araubideko etxebizitzak sustatzea eta horrelako erabilera izanen duten etxebizitzen parkeak sortzea.
  - h) Etxebizitza ekologikoa sustatzea, bioeraikuntzaren eta bioklimatismoaren bitartez.
3. Etxebizitza babestuen sustapenearako sarbidean kontuan hartuko dira, funtsean, etxebizitza bat izateko egiaztaturiko premiak, errenta eta eskatzaileek behar bezala justifikatutako beste inguruabar batzuk.
4. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak zainduko du etxebizitza babestuak ohiko etxebizitza gisa eta

etxebizitza iraunkor gisa erabil daitezzen, haiekin espekulaziorik ez egiteko.

52. artikulua. Herritarren babesa.

Nafarroako administrazio publikoek herritarren arreta- eta babes-zerbitzua emanen dute larrialdi, hondamendu edo zorigaitz publikoko egoeretan, larrialdiak kudeatzeko sistema bateratu eta integratu baten bitartez. Bereziki, hondamendi naturaletan eta bat-batean gertatutakoetan kalteak pairatu dituzten pertsonen eskubideak eta beharrak zainduko dituzte.

100

53. artikulua. Mugikortasuna eta bide-segurtasuna.

1. Arloan eskumenak dituzten Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek garraio- eta komunikazio-politikak sustatuko dituzte; hain zuzen ere, iraunkortasun irizpideetan oinarritutakoak izanen dira, eta garraio publikoaren erabilera eta mugikortasunaren hobekuntza sustatuko dute, mugikortasun murriztua duten pertsonen irisgarritasuna bermatuz.
2. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek lehentasuna emanen diete bide segurtasuna areagotzeko

eta trafikoko istripuak gutxitzeko neurriei, eta arreta berezia eskainiko diete prebentzioari, bide hezkuntzari eta biktimei laguntza emateari.

54. artikulua. Kontsumitzaileak eta erabiltzaileak.

Nafarroako foru erakunde eta administrazio publiko eskudunek:

101

- a) Kontsumitzaileen eta erabiltzaileen osasunaren babesa, segurtasuna eta eskubideen eta interes legitimoen defentsa bermatuko dituzte.
- b) Kontsumoaren arloko bitartekaritza eta arbitraje tresnak badaudela bermatuko dute, haien ezagutza eta erabilera sustatuz, eta babesa emanen diete kontsumitzaileen eta erabiltzaileen elkarteei.
- c) Kontsumo arduratsu, solidario, iraunkor eta kalitatezkoa sustatuko dute, batez ere elikaduraren arloan.

55. artikulua. Turismoa.

1. Nafarroako foru erakundeek eta administrazio publikoek turismo-jarduera bultzatuko dute, Nafarroako elementu ekonomiko estrategiko baten gisara.
2. Turismo jardueraren sustapena eta antolamendua hura ingurumenarekiko, kultur ondarearekiko, paisaiarekiko eta lurraldearekiko errespetuarekin bateragarri egiteko xedez egingen dira; halaber, sustapen eta antolamendu ekonomikoko politika orokorrak bultzatuko dira, epe ertain eta luzeko hazkunde ekonomikoa sustatzeko xedez.

56. artikulua. Garapenerako lankidetzak eta bakearen sustapena.

1. Nafarroako foru erakunde eta administrazio publikoek lankidetzak ekintzak eta herrien garapenean laguntzeko politikak sustatuko dituzte, eta larrialdiko giza laguntzako programak ezarriko dituzte.
2. Nafarroako foru erakunde eta administrazio publikoek bakearen kultura sustatuko dute, honakoen bitartez: askatasuna, berdintasuna, aniztasuna, justizia,

elkartasuna, legearekiko errespetua eta gainerakoen eskubideen errespetua, parte-hartzea, kohesio soziala, generoko ekitatea, garapen iraunkorra, indarkeria eza, tolerantzia eta zibismoa.

3. Nafarroako foru erakunde eta administrazio publikoek indarkeria, gorrotoa, bazterketa eta tolerantzia eza sustatzen edo justifikatzen duten eta pertsonen duintasunaren, libertatearen edo berdintasunaren aurkakoak diren jarrerak gaitzesten dituzte.

57. artikulua. Hedabideak.

1. Informazio edo ideiak komunikatzeko eskubidea bermatzen da, agintari publikoen beharrik gabeko injerentziarik gabe.
2. Foru erakundeek bermatuko dute herritarrek eskubidea dutela, bereziki hedabideen bitartez, informazio anitz eta egiazkoa eta pertsonen duintasuna eta aniztasun politiko, sozial, kultural eta erlijioso errespetatzen duten eduki batzuk jasotzeko. Titularitate publikoko hedabideen kasuan, informazioa neutrala ere izanen da.

3. Hedabideekiko beren harremanetan, Nafarroako foru erakunde eta administrazio publikoek gardentasunaren eta objektibotasunaren printzipioak errespetatuko dituzte.

4. Nafarroako administrazio publikoek Nafarroako kulturaren hedapena eta presentzia sustatuko dute hedabideetan.

58. artikulua. Informazioaren eta komunikazioaren teknologietarako sarbidea.

1. Nafarroako Foru Komunitateko Administrazioak:

a) Bilatuko du Nafarroa guztiz sar dadila ezagutzaren gizartean.

b) Nafarroa osoan erraztuko du informazioaren gizartearen hedapena, eta bultzatuko du komunikaziorako eta informazioaren teknologietarako sarbidea gizarte bizitzako esparru guztietan, baita lanaren esparruan ere.

c) Sustatuko du teknologia horiek pertsonen zerbitzura jar daitezela eta ez dezatela eragin negatiborik izan haien eskubideetan.

d) Bermatuko du teknologia horien bitartez ematen diren zerbitzuek unibertsaltasun, jarraitutasun eta gaurkotasun printzipioak betetzen dituztela.

e) Prestakuntza, ikerketa eta berrikuntza teknologikoak sustatuko ditu, ezagutzaren eta informazioaren gizarteak aurrerabiderako eskaintzen dituen aukerak gizartearen ongizatea eta kohesioa hobetzeko lagungarri gerta daitezen.

2. Horretarako gaitasuna duten Nafarroako administrazio publikoek herritarren zerbitzura egonen den administrazio elektronikoa efiziente baten ezarpena sustatuko dute, teknika eta baliabide elektronikoa, informatikoa eta telematikoa sartuz prozedura administratiboetan eta hartu-emanetan.

AZKEN XEDAPENAK

Lehenbizikoa. Indarrik gabe uzten dira foru lege honetan xedatutakoari aurka egiten dioten maila bereko edo baxuagoko xedapen guztiak.

Bigarrena. Foru lege honek Nafarroako Aldizkari Ofizialean argitaratu eta hilabetera hartuko du indarra.

**Defensor del Pueblo
de Navarra**

Nafarroako Arartekoa

**Defensor del Pueblo
de Navarra**
Nafarroako Arartekoa